

सम्पादकीय

नेपाली सेनामा बढ्दो अमेरिकी प्रभाव

तत्कालीन नेकपा (माओवादी)को नेतृत्वमा सञ्चालित दशवर्षे जनयुद्धलाई दबाउने मिसनसँगै नेपाली सेनासँग प्रत्यक्ष रूपमा सहकार्य गर्न थालेको अमेरिकी सेनाले एप्सीसी सम्झौता सदनबाट पारित भएपछि नेपाली सेनासँगको सहकार्यलाई हवातै बढाएको छ। नेपाली सेना र अमेरिकी सेनावीच संयुक्त सैनिक अभ्यासका रूपमा २०७२ सालदेखि 'व्यालेन्स नेल' र 'टेक्नेल' भइरहेका छन्। अमेरिकी सेनाको सारिक एप्सीसी व्यासिफिक कमान्ड (हाल इन्डो-व्यासिफिक कमान्ड) को सहयोगमा काठमाडौंको छाउनीस्थित विशेष फोर्स (रेन्जर गण) हाताभित्र करिब १८ करोड लागतमा 'रिजनल क्राइसिस म्यानेजमेन्ट सेन्टर' निर्माण गरिएको छ। सोही सेन्टरमा नेपालमा कोभिड-१९ महामारीमा कोभिड-१९ संकंट व्यवस्थापन केन्द्रको मुख्य कार्यालय बनाएर काम गरिएको थिए।

विपद् व्यवस्थापनको सम्बन्धमा होस् या अन्य आपसी कुराहरू साटफेर गर्ने विषयमा होस्, अमेरिकी सेना र उसका पदाधिकारीहरू नेपाल आउने-जाने क्रम बढिरहेको छ। अमेरिकी सेनाले नेपाली सेनाको वीरेन्द्र शान्ति कार्य तालिम केन्द्र पाँचखालमा भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग गरेको छ। त्यहाँ तालिमका लागि आवश्यक पर्ने र अन्य तालिमका लागि आवश्यक प्रविधिहरू पनि अमेरिकी सेनाले नेपाली सेनालाई उपलब्ध गराएको छ। नेपालले अमेरिकावाट हातहतियाहरू पनि खरिद गर्दै आइरहेको छ। सन् २०१६ को अग्रिमलमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री राजेन्द्र क्षेत्रीको अमेरिका भ्रमणको दौरानमा अमेरिकी सेनाले नेपाली सेनालाई चारवटा स्काईट्रक दिने वाचा गरेको थिए। जसमध्ये दुईवटा स्काईट्रक सन् २०१९ डिसेम्बरमा नेपाली सेनालाई हस्तान्तरण गरिएको थिए। थप दुई स्काईट्रकसहित अमेरिकाको खुफिया एजेन्सी सिआइए प्रमुख बर्ने नेपाल आउन लागेका समाचारहरू समेत आएका थिए। सिआइए प्रमुखको नेपाल भ्रमणलाई नेपाल सरकारले अनुमति नदिएपछि उनको भ्रमणसँगै नेपाली सेनाले खरिद गरेका आवश्यकता वर्तमानमा असन्तुष्ट बनेको समाचारहरू पनि बाहिरिएका थिए। नेपाल सरकारलाई समेत थाहै नदिए नेपाली सेनाका तत्कालीन प्रमुख राजेन्द्र क्षेत्रीले एसपीपी सम्झौताका लागि अमेरिकी सेनालाई गरेको पत्राचार र सरकारलाई समेत थाहा नदिए अमेरिकी सेनासँग बढाएको सम्बन्धले नेपालको राजनीतिक वृत्तमा तंग पैदा गरेको थिए। राजनीतिक वृत्तमा तंग पैदा गरेको थिए।

नेपाली सेनाले राष्ट्रिय स्वार्थलाई केन्द्रमा राखेर दुईवटा छिपेको देशहरू (भारत र चीन) निच्छयाउने गरी भूराजनीति अवरस्थालाई ध्यानमा राखेर अमेरिकी सेनासँग सम्बन्ध राख्नुपर्नेमा अमेरिकी स्वार्थ अनुसार नेपाली सेना प्रयोग हुँदै गएको हो कि भन्ने गम्भीर प्रश्न अहिले उठिरहेको छ। राष्ट्रिय स्वार्थभन्दा पनि व्यापारिक स्वार्थबाट बढी प्रेरित र व्यापारिक गतिविधिमा बढी सहभागी हुन थालेपछि नेपाली सेनाको भूमिका माथि नै अहिले गम्भीर रूपमा प्रश्न उठन थालेको छ। के नेपाली सेनाले देशको स्वाधीनता र सार्वभौमिकताको रक्षा गर्न सक्छ? के नेपालमा यति धेरै सेन्य शक्तिको खाँचो छ? जस्ता सवालहरू विभिन्न कोणबाट उठिरहेको छ।

विशेषगरी अमेरिकी र भारतीय सेनासँगको बढ्दो सम्बन्ध, ठेकका पट्टा र व्यापार व्यवसायमा संलग्नताले नेपालको स्वाधीनता र सार्वभौमिकताको रक्षाका निम्नित नेपाली सेनाको भूमिकाका विषयलाई लिएर गम्भीर सवालहरू सहतमा आउन थालेका छन्। सिंगो व्यवस्था भारतीय विस्तारबाद र अमेरिकी साप्राज्यवादको नाइगो दलालीबाट गुजिरहेको र आफ्नो अस्तित्व धानिरहेको वर्तमान अवस्थामा नेपाली सेनालाई त्यसबाट अलग राखेर हेर्नु वस्तुसंगत हुँदैन। तर नेपाली सेनाभित्र भएका सच्चा देशभक्त, गाउँवादी सेन्य नेतृत्वहरूले परिस्थितिलाई गम्भीर रूपले हेर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना हुँदै गएको छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

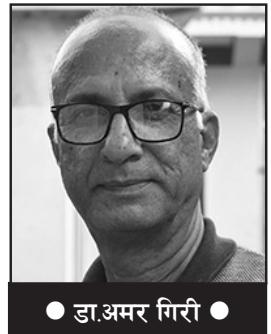
सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर्न जरूरी छ।

सिंगो राजनीतिक व्यवस्थाजस्तै सेना पनि विदेशी शक्तिकेन्द्रहरूको कटूपतली बन पुगेपछि देशको अस्तित्वमाथि नै डरलाग्दो संकंट पैदा हुन जान्छ। तसर्थ, सेनाभित्र रहेको कटूपतली विवृतिका विवर्द्ध आवाज उठाउने हिम्मत त्यहाँभित्रका सच्चा देशभक्त सिपाहीहरूले गर

पर्यावरण, पर्यावरणीय दृष्टिकोण र समालोचना-३

४. पर्यावरणसम्बन्धी मार्क्सवादी दृष्टिकोण

पर्यावरण सम्बन्धी मार्क्सवादी दृष्टिकोण पर्यावरणीय मार्क्सवादको भन्दा भिन्न रहेको छ । पर्यावरणीय मार्क्सवादलाई नै पर्यावरणसम्बन्धी मार्क्सवादी दृष्टिकोणका रूपमा अर्थाते कार्य पनि कतिपय प्राज्ञिक व्यक्तित्वहरूबाट भएको पाइन्छ । पर्यावरणीय मार्क्सवादीहरूले विचार निर्माण र आनंदोलनका निमित्त मार्क्सवाद धेरै कुरा लिएका छन् र कयों ठाउँमा मार्क्समाथिको प्रहारको तिखो भाषामा प्रतीतवाद पनि गरेका छन् तर उनीहरूका विमर्शि पनि रहेका छन् । यो विमर्शि मूलतः पर्यावरणलाई केन्द्रमा राखेर निर्माण गर्न चाहने समाजको स्वरूप र त्यसलाई प्राप्त गर्ने बाटोमा रहेको छ । पर्यावरणीय मार्क्सवादीहरू मार्क्सवादका कतिपय आधारभूत अवधारणालाई अस्वीकार गर्दछन् । यसमा मार्क्सवादका वर्ग, वर्गसङ्घर्ष, समाज विकासको भौतिकवादी अवधारणा र उत्पादन मोडेल पनि पर्दछन् । सुधारवादी एवम् क्रिमिकतावादी अवधारणाले पर्यावरणीय मार्क्सवादीहरूलाई मार्क्सवादका आधारभूत मान्यताहरूबाट उनीहरू कसरी भिन्न छन् भनेर देखाउँछन् । त्यसैले पर्यावरणीय मार्क्सवाद वा पर्यावरणीय समाजवादका विषयमा चर्चा गरिसकेपछि पनि पर्यावरणसम्बन्धी मार्क्सवादी अवधारणाका बरेमा चर्चा गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

आवश्यकता रहेछ । पर्यावरणका बारेमा मार्क्स-एजेल्सले व्यवस्थित रूपमा चर्चा गरेको पाइन । व्यवस्थित रूपमा चर्चा नगरे पनि उनीहरूले पर्यावरणका विषयमा चर्चा नै नारेको भने होइन । मार्क्सले पर्यावरणका बारेमा जेजाति चर्चा गरेका छन् तिनले पर्यावरणसम्बन्धी मार्क्सका धारणाहरू किंतु गम्भीर र सटिक थिए भने मात्र देखाउँदैनन्, पर्यावरणसम्बन्धी मार्क्सवादी दृष्टिकोणलाई अझ गहिरो र खँडिलो बनाउन पनि आधार प्रदान गर्छन् । मार्क्स-एजेल्सले आर्थिक, राजनीतिक, दार्शनिक एवम् सामाजिक विषयहरूको समग्र विवेचनाकै क्रममा पर्यावरणसम्बन्धी विषयमा आफ्ना धारणाहरू पनि प्रस्तुत गरेका छन् । मार्क्सले जित अरू कर्तृ प्रतिवासिक चिन्तकहरूले भक्तायो र परकीयकरणलाई बढायो । सर्वसंहारवादी दृष्टिकोण पुँजीवादकै परिणाम थियो मार्क्सले पर्यावरणीय सङ्कलालाई समग्र प्रणालीका सन्दर्भमा हेरेका छन् र पुँजीवादको निषेध अनिवार्य रहेको उल्लेख गरेका छन् । वर्गसङ्झर्षका माध्यमबाटै पुँजीवादलाई अन्त्य गर्न सकिन्दै भने दृष्टिकोण मार्क्स-एजेल्सको रहेको छ । सङ्जनात्मक समाजको निर्माण एवम् लघु उत्पादन लगायतका सुधारात्मक कार्याबाट पर्यावरणीय सङ्कलालाई समाधान गर्न सम्भव छैन भन्ने दृष्टिकोण मार्क्सवादले राख्छ पर्यावरणलाई केन्द्रमा राख्बे अन्यलाई परिधिमा पुऱ्याउने गर्ने मार्क्सवादका ठाउँमा पर्यावरणीय मार्क्सवादका आधारमा अधिक बढाने अनुमति पनि मार्क्सवादलाई प्रदान गर्दैन ।

गर्यो भन्ने दृष्टिकोण मार्कस्को रहेको छ। औद्योगिकीकरणको बर्बरतापूर्ण सोचाइ र त्यस अनुसारको संस्कृतिको निर्माण गरेर नै प्रकृतिलाई नष्ट गरिदै छ र पर्यावरणीय सङ्कट निम्त्याङ्गै छ भन्ने दृष्टिकोण मार्कस्ले व्यक्त गरेको पाइन्छ (सन् १९२४, पृ. १०१-१०३)। पुँजीवादका कारण प्रकृतिको परकीयकरण मात्र भएको छैन त्यसको चरम दोहन पनि भएको छ भन्ने धारणा मार्कस्को थियो। पुँजीवादले प्रकृतिलाई वस्तुमा बदल्यो, मोलतोलको विषय बनायो र यो चरम मुनाफा आर्जनको माध्यम बन्यो भनेर मार्कस्ले पुँजीवादको कटु टिप्पणी गरेका छन्। मार्कस्प्रकृति हाप्रा लागि सबै थोक हो र हाप्रो अस्तित्वको पहिलो शर्त हो पनि भन्छन्। मार्कस्ले पुँजीवादी उत्पादन प्रणालीका कारण प्रकृति र मनुष्यका बिचमा दरार उत्पन्न हुने र यसबाट प्रकृति र मनुष्यबिचको मेटाबोलिजम नै खलबलिने यथार्थलाई प्रस्तुत गरेका छन्। चयापचय प्रकृयामा उत्पन्न हुने दरारले जीवनलाई नै सङ्कटमा पुच्याउँछ। ऐज्ञेल्सले सहर र गाउँबिचको त्यस समयमा बढेको शत्रुताभावलाई पर्यावरण विनासको एक महत्वपूर्ण कारणका रूपमा उल्लेख गरेका छन् (सन् १९७५, पृ. ९२)। गाउँ र सहरबिच बढ्दो भिन्नता र द्वन्द्वलाई उनले पुँजीपति र मजदुरबिचको भिन्नतासँग तुलना गरेका छन्। यो औद्योगिकीकरणको प्रक्रिया र पुँजीको सञ्चय एवम् मुनाफासँग जोडिएको छ (किरण २०७७, पु. २१)। मार्कस्का पर्यावरणसम्बन्धी मान्यता मानिस र प्रकृतिबीचको एकत्र तथा परकीयकरण, पुँजीको अतिसञ्चय जस्ता अवधारणाहरूमा आधारित रहेका छन् भन्छन्। पुँजीवादी उत्पादनप्रणालीले मनुष्य र प्रकृतिबिचको एकत्रित भक्तायो र परकीयकरणलाई बढायो। सर्वसंहारवादी दृष्टिकोण पुँजीवादकै परिणाम थियो। मार्कस्ले पर्यावरणीय सङ्कटलाई समग्र प्रणालीका सन्दर्भमा हेरेका छन् र पुँजीवादको निषेध अनिवार्य रहेको उल्लेख गरेका छन्। वर्गसङ्झर्षका माध्यमबाटै पुँजीवादलाई अन्त्य गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टिकोण मार्कस-ऐज्ञेल्सको रहेको छ। संज्ञानात्मक समाजको निर्माण एवम् लघु उत्पादन लगायतका सुधारात्मक कार्यबाट पर्यावरणीय सङ्कटलाई समाधान गर्न सम्भव हैन भन्ने दृष्टिकोण मार्कस्वादले राख्छ। पर्यावरणलाई केन्द्रमा राखेर अन्यलाई परिधिमा पुच्याउने र मार्कस्वादका ठाउँमा पर्यावरणीय मार्कस्वादका आधारमा अधिबद्धने अनुमति पनि मार्कस्वादले प्रदान गर्दैन।

५. पर्यावरणीय समालोचना

पर्यावरणीय समालोचनालाई करिले नयाँ समालोचना सिद्धान्तका रूपमा पनि उल्लेख गर्ने गर्नु। अन्यका तुलनापा नयाँ रहेकोले यसलाई यस रूपमा उल्लेख गरिएको हो। पर्यावरणीय समालोचनालाई पर्यावरणीय साहित्य अध्ययन, हरित साहित्य अध्ययन, हरित सांस्कृतिक अध्ययन, पर्यावरणोन्मुख समालोचना अदिका रूपमा पनि चर्चा गर्ने गरिएको छ। पर्यावरणीय समालोचनाको आरम्भ सन् १९९० तिरबाट भएको मानिन्छ। यसको आरम्भ नब्बेको दशकको सुरुतीरबाट भए पनि यसको पृष्ठभूमिको निर्माण सन् १९६० को दशकतिरबाट हुन थालेको हो। पर्यावरणीय चासो, यस सम्बन्धी दृष्टिकोणको

निर्माण र आन्दोलनसँगसँगै पर्यावरणीय साहित्य र समालोचना पनि अगाडि आएको हो । सन् १९६० र ७० को दशकमा साहित्यमा पर्यावरणको प्रतिबिम्बनका विषयमा छलफल गर्न आरम्भ गरिएको थियो । 'द वेस्टर्न लिटरेचर एसोसियसन (WLA) मा सन् १९७० मा पर्यावरणीय समालोचनाको अवधारणाका बारेमा छलफल भएको पाइन्छ । यसै समयमा छलफललाई क्रमबद्ध रूपमा अघि बढाउने क्रममा पर्यावरणीय समालोचनासम्बन्धी आधारभूत धारणाहरूको निर्माण हुन आरम्भ गरेको थियो । सन् १९७३ मा प्रकाशित रेम्न्ड विलियम्सको कृति 'द कन्ट्री एण्ड द स्टी' यस सन्दर्भमा उल्लेखनीय मानिन्छ । यस कृतिमा विलियम्सले सहर र गाउँमा आएको परिवर्तन र त्यसको प्रभावलाई साहित्यको अध्ययनका माध्यमबाट गहिरो गरी प्रस्तुत गरेका छन् । यस अध्ययनले गाउँ र सहरसम्बन्धी अवधारणामा कसरी परिवर्तन आउँदैछ भन्ने यथार्थ प्रस्तुत गर्यो । विलियम्सले पुँजीवादका कारण आएको परिवर्तन र पर्यावरणीय सङ्कटलाई अगाडि सारेका थिए । उनका विचारहरूले हरित आन्दोलनलाई गहिरो गरी प्रभावित गरेका छन् । सन् १९७२मा जोसेफ मिकरको 'द कमेटी अफ सरभाइबल: स्टडिज इन लिटरेरी इकोलोजी' पुस्तक प्रकाशित भयो । पर्यावरणीय समालोचनासँग सम्बन्धित यो पहिलो पुस्तक थियो । 'पर्यावरणीय समालोचना' शब्दको सर्वप्रथम प्रयोग भन्ने विलियम रुकर्टले सन् १९७८ मा प्रकाशित आफ्नो निबन्ध 'लिटरेचर एण्ड इकोलोजी: एन एक्सपेरिमेन्ट इन इकोक्रिटिसिजम'मा गरेका थिए । यसमा उनले पर्यावरणीय समालोचनाका बारेमा चर्चा गरेका छन् । सन् १९९६ मा म्लोटफेल्टी तथा ह्यारोल्ड फ्रोमको सम्पादनमा 'द इकोक्रिटिसिजम रिडर: द ल्याण्डमार्क इन लिटरेरी क्रिटिसिजम' प्रकाशित भयो । पर्यावरणीय समालोचनाका बारेमा यस पुस्तकमा गम्भीर रूपमा चर्चा गरिएको छ । पर्यावरणीय सामलोचनाका सन्दर्भमा सन् १९९२मा गठन भएको 'द यसोसिएसन फर द स्टडी अफ लिटरेचर एन्ड एनभायरन्मेन्ट' (ASLE) नामक संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । यसको गठन अमेरिकामा भएको थियो । छिटै यो अमेरिकामा पनि व्यापक बन्यो र यसको वैश्विक विस्तार पनि भयो । छोटकरीमा यस संस्थालाई 'एज्ली' भनिन्छ । यसले 'इन्टरडिसिप्लिनरी स्टडिज इन लिटरेचर एण्ड एनभायरन्मेन्ट' नामक पत्रिकाको प्रकाशन पनि सुरु गर्यो । यसले व्यवस्थित रूपमा प्राज्ञिक विर्मार्शलाई अघि बढायो । एज्लीको सक्रियता पर्यावरणीय सामलोचनाको विकास र विस्तारमा अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ । यसले आयोजना गर्ने यससम्बन्धी विर्मार्शहरूले यसमा महत्वपूर्ण भूमिका सम्पादन गरेका छन् । पत्रिकाको भूमिका पनि अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ । पर्यावरणीय समालोचना पदावलीलाई एक खास समालोचना ट्रॉपिका रूपमा प्रयोग गर्न सन् १९९८ देखि थालिएको हो । यसपछि नै यसले वैश्विक स्वीकृति प्राप्त गरेको हो । यसमा चेरिल म्लोटफेल्टीको भूमिका निकै महत्वपूर्ण रहेको छ । उनले नै 'वर्ल्ड लिटरेरी एसोसियसन'को वैश्विक सम्मेलनमा प्रकृतिसम्बन्धी लेखनको अध्ययनका निमित्त

‘पर्यावरणीय समालोचना’ शब्दको प्रयोग गर्नुपर्ने प्रस्ताव राखेकी थिइन् र त्यसप्रति सहमति जनाइएको थियो । यसपछि नै यसले वैश्विक रूपमै स्वीकृति प्राप्त गरेको देखिन्छ ।

पर्यावरणीय समालोचनाको जन्म र विकास एक खास पृष्ठभूमिका बीचबाट भएको थियो । अनियन्त्रित पुँजीवाद, प्रकृतिको अत्यधिक दोहन, विकासको चिन्तालागदो परिभाषा र यस आधारमा आकार ग्रहण गरेको विकास पर्यावरणीय समालोचनाको जन्मको कारकका रूपमा रहेका छन् (नायर, सन् २०१०, पृ. २४१) । यसलाई उनले अनियन्त्रित पुँजीवादको जैविक-सामाजिक सन्दर्भका रूपमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । पुँजीवादको विकाससँगसँगै मुनाफाको आकांक्षा र उपभोगको चाहनामा अत्यधिक वृद्धि भयो । यो पुँजीवादको स्वाभाविक परिणाम थियो । उत्पादन प्रक्रियामा मनुष्य र प्रकृति दोयम दर्जाका बनाइए । यसले प्रकृतिको दोहनलाई बढायो । यसबाट पारिरि�थ्तिक प्रणालीमा सङ्कट देखिन सुरु गर्यो । पर्यावरणीय सङ्कट र यसप्रति आलोचनात्मक चेतनाको निर्माण पनि सँगसँगै भयो । यही पृष्ठभूमिका बिचबाट पर्यावरणीय समालोचनाको विकास भएको थियो (रिब्बी, सन् २००७, पृ. १५१) । नायर र रिब्बीका भनाइ पर्यावरणीय समालोचनाको पृष्ठभूमि निर्माणका सन्दर्भमा महत्वपूर्ण रहेका छन् । साहित्यमा प्रकृतिले अभिव्यक्ति प्राचीन समयमा पनि पाएको छ । प्रकृतिसँग मनुष्यको गहिरो र आत्मीय सम्बन्ध प्राचीन समयदेखि रहेंदै आएको हो । पर्यावरणीय समस्या र सङ्कट पुँजीवादको परिणाम हो । पुँजीवादको आरम्भबाटै देखिन थालेको पर्यावरणीय समस्या पुँजीवादको विकाससँगसँगै बढाई गयो । प्रकृतिको दोहन, प्रदूषण, मरुभूमीकरणको प्रकृया तीव्र भयो । यसको अध्ययन, विश्लेषण र प्रतिवाद पनि बढाई गयो । म्झात्थारूले सिर्जनामा यस यथार्थलाई अभिव्यक्ति दिन सुरु गरे । साहित्य चिन्तनमा पनि यसले प्रवेश पायो ।

पर्यावरणीय समालोचनालाई सैद्धान्तिक दृष्टि प्रदान गर्ने गरी सन् १९९० को दशक र त्यसको सेरोफेरोमा केही महत्वपूर्ण कृतिहरू प्रकाशित भए । सन् १९८५ मा फ्रेडरिक ओ वागको पुस्तक ‘एनभायरन्मेन्टल लिटरेचर: मेटरियल्स मेथड्स, रिसर्सेज’ पुस्तक प्रकाशित भयो । पर्यावरण, पर्यावरणीय समस्या र सङ्कट, साहित्यमा त्यसको प्रतिविम्बन, पर्यावरणसम्बन्धी आन्दोलनका बारेमा पुस्तकमा विचार व्यक्त गरिएको छ । बुएल लरेन्सको पुस्तक ‘द एनभायरन्मेन्टल इयाजिनेसन’ सन् १९९५मा प्रकाशित भयो । यस पुस्तकमा लरेन्सले पर्यावरणीय सङ्कटका बारेमा गम्भीर चर्चा गर्दै यसका कारणहरूलाई प्रस्तुत गरेका छन् । साहित्य र पर्यावरणका विषयमा पनि यसमा अध्ययन गरिएको छ । लुइस वेस्टलिङ्को सन् १९९६मा प्रकाशित पुस्तक ‘द ग्रिन बेस्ट अफ द न्यू वर्ल्ड: ल्याण्डस्केप, जेन्डर एण्ड अमेरिकी फिक्सन’ यस सन्दर्भमा अर्को महत्वपूर्ण पुस्तक हो । यस पुस्तकमा पर्यावरणीय सन्दर्भसहित लैज़िक अध्ययनलाई प्रस्तुत गरिएको छ । पर्यावरणीय नारीवादका सन्दर्भमा यस पुस्तकको महत्व धेरै रहेको छ । सन् १९९६ मा चेरिल ल्लोटफेल्टी र ट्यारोल्ड फ्रोमको सम्पादनमा ‘द इकोक्रिटिसिजम रिडर: ल्याण्डमार्क्स इन लिटरेचरी

इकोलोजी' प्रकाशित भयो । यस पुस्तकमा सर्वप्रथम पर्यावरणीय समालोचनाका विषयमा व्यवस्थित रूपमा चर्चा गर्ने प्रयाससँग गरिएको छ । यस पुस्तकको परिचय खण्ड महत्वपूर्ण रहेको छ । ग्लोफेल्टीले व्यक्त गरेका विचारहरू पर्यावरणीय समालोचनाको आधार निर्माणका दृष्टिले महत्वपूर्ण रहेका छन् । साहित्य र समालोचनाको पर्यावरणीय सरोकारका दृष्टिले आज पनि यस पुस्तकलाई उत्तिकै महत्व प्रदान गरिन्छ । बेट जोनाथनको सन् २०००मा प्रकाशित पुस्तक 'द सड अफ द अर्थ' पर्यावरणीय समालोचनाका सन्दर्भमा अर्को महत्वपूर्ण पुस्तक मानिन्छ । पर्यावरणीय समालोचनाका सैद्धान्तिक मान्यताहरूलाई समृद्ध गर्न यस पुस्तकले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ । लरेन्स कुपद्वारा सम्पादित र सन् २०००मा प्रकाशित 'द ग्रिन स्टर्डिज रिडरः फ्रम रोमान्टिसिजम' दुइ इकोक्रिटिसिजम'लाई पर्यावरणीय समालोचनाका क्षेत्रमा अर्को महत्वपूर्ण पुस्तकका रूपमा लिइन्छ । यस पुस्तकमा विषयका विविध पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न विद्वानहरूका आलेख रहेका छन् । पर्यावरणीय साहित्य र समालोचना एवम हरित अध्ययनका सन्दर्भमा यस पुस्तकको महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । पर्यावरणीय समालोचनासम्बन्धी सैद्धान्तिक अवधारणा निर्माणका दृष्टिले माथि उल्लेख गरिएका सबै पुस्तकहरूको योगदान महत्वपूर्ण रहेको मानिन्छ । ग्लोफेल्टी र ह्यारोल्ड फ्रोमले सम्पादन गरेको पुस्तक विषयवस्तुका दृष्टिले सबैभन्दा महत्वपूर्ण रहेको छ । सन् २००० पछि पनि पर्यावरणीय समालोचनासँग सम्बन्धित निकै पुस्तकहरू प्रकाशित भएका छन् । पर्यावरणीय साहित्य सिर्जनामा र गतिविधिको विस्तारसँगसँगै यसको अध्ययन, विश्लेषण र मूल्याङ्कनको कार्यमा पनि वृद्धि भएको छ ।

पर्यावरणीय समालोचनालाई विभिन्न विद्वानहरूले आ-आपसो ढंगले परिभाषित गरेको पाइन्छ । सबैको मुख्य सरोकार साहित्यक सांस्कृतिक पाठहरूमा पर्यावरण रहेको छ । पर्यावरणीय समालोचना पाठहरूप्रतिको सचेत हेराइका साथसाथै पर्यावरणप्रतिको सरोकार र त्यसको संरक्षणका निमित्त सक्रियताका रूपमा पनि रहेको छ । पर्यावरण र पाठलाई राजनीतिक धारणा र सचेततासहित लिनु यसको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो । पर्यावरणीय समालोचना अन्तर्नुशासनात्मक रहेको छ । यो दर्शन, समाजशास्त्र, मानवशास्त्र, पर्यावरण विज्ञान, नारीवाद, मार्क्सवाद लगायत विभिन्न ज्ञानअनुशासन एवं विचारहरूबाट प्रभावित मात्र छैन, पर्यावरणीय समालोचनाका निमित्त तीबाट आधारहरू ग्रहण गर्ने र तिनलाई प्रयोगात्मक गर्ने पनि गरेको छ । पर्यावरणीय समालोचनामा विभिन्न ज्ञान अनुशासनको उपयोग गरिएकैले यसलाई अन्तर्नुशासनात्मक समालोचनाका रूपमा उल्लेख गरिएको हो । नायर पर्यावरणीय समालोचनाले विमर्श र अभ्यास गरेर दुई स्तरमा कार्य गर्ने भन्न । विमर्श संस्कृतिको पर्यावरणीय दृष्टिकोण र पाठहरूसँग सम्बन्धित छ, अभ्यास प्रमाणित सांस्कृतिक पाठहरूको पुनः पठन र पर्यावरणीय जागरणका निमित्त योगदानसँग सम्बन्धित छ । सन् १९६० र ७० को दशकमा पर्यावरणीय आन्दोलन प्रभावकारी रूपमा देखा पर्न सुरु

गेरपछि मानविकीतर्फ पनि यसको प्रभाव पन्यो र पर्यावरणीय समालोचनासम्बन्धी दृष्टिकोणको निर्माण हुन थाल्यो । 'पर्यावरणीय समालोचना' शब्दको प्रयोगभन्दा पहिले पनि रेमन्ड विलियन्सको 'द कन्टी एण्ड द सिटी' (१९७३)मा पर्यावरणीय समालोचनात्मक दृष्टि पाइन्छ । एटेक्ट लोडनीको 'द ले अफ द लैन्ड' (१९७५)मा पनि पर्यावरणीय समालोचनात्मक दृष्टि भेटिन्छ । यी कृतिहरूमा पर्यावरणका सम्बन्धमा व्यक्त विचार र त्यस विषयमा उठाइएका प्रश्नहरू पर्यावरणीय समालोचनाको आधार निर्माणमा महत्वपूर्ण रहेका पाइन्छन् । आन्दोलनका रूपमा पर्यावरणीय समालोचनाको आरम्भ भने सन् १९९०को दशकमा भएको हो र ९०को दशकपछि यसको प्रभावकारी रूपमा विस्तार भएको हो । पर्यावरणीय समालोचना अमेरिका र ब्रिटेन हुँदै संसारभरि फैलाएको हो ।

ग्लोटफेल्टी (सन् १९९६)ले पर्यावरणीय समालोचनालाई साहित्य र पर्यावरण बिचको सम्बन्धको अध्ययनका रूपमा परिभाषित गरेकी छन् । केरिज (सन् २००७)ले पर्यावरणीय समालोचनालाई पर्यावरणीय वा पर्यावरणवादी दृष्टिकोणका आधारमा गरिने साहित्यिक र सांस्कृतिक समालोचनाका रूपमा उल्लेख गरेका छन् । पर्यावरणीय दृष्टिले पाठ करिए सहयोगी वा हानिकारक छ भनेर हेतु, विश्वास र विचारधारा कस्तो पर्यावरणीय निहितार्थसहित व्यक्त भएको छ भनेर नियाल्नु, पर्यावरणीय चासोसहित अवधारणाहरूको इतिहासलाई केलाउनु, पर्यावरण ध्वंसका कारकहरूलाई विश्लेषण गर्नु पर्यावरणीय समालोचनाका कार्यहरू हुन् भन्छन् केरिज । उनी पर्यावरणीय समालोचकहरू समग्र प्रकृति र दैनिक जीवनलाई पर्यावरणीय क्षयीकरणसँग जोडेर हेत्तेन् भनेर उल्लेख गर्नेन् । अब्राहमस् (सन् २००७, पृ.७१) ले पर्यावरणीय समालोचनालाई साहित्य र पर्यावरणबिचको सम्बन्धको आलोचनात्मक अध्ययनका रूपमा उल्लेख गर्दै यसले मानवीय क्रियाकलापका कारण सङ्कटमा परेको पर्यावरणप्रति जागरण त्याउने उद्देश्यलाई पनि महत्व दिएर हेत्ते भनेका छन् । नेपाली समालोचकहरूबाट पनि पर्यावरणीय समालोचनालाई परिभाषित गरिएको छ । किरण (२०७८, पृ.३५) पर्यावरणीय समालोचनालाई विभिन्न प्रकारका पर्यावरणवाद, नवमार्कस्वाद, नारीवादका साथसाथै उत्तरआधुनिकतावादबाट समेत प्रभावित रहेको उल्लेख गर्नेन् । समाजकेन्द्रित र प्रकृतिकेन्द्रित धारा पर्यावरणीय समालोचनामा रहेको दृष्टिकोण किरणले प्रस्तुत गरेका छन् । प्रकृतिकेन्द्रित धारालाई उनी इकोकेन्द्रवादमा आधारित रहेको ठान्छन् र यसमा अस्तित्वको लागि सङ्घर्ष तथा योग्यतमको विजयको मान्यतामा आधारित डार्विनवाद, जैविक विश्वदृष्टिकोण तथा जैविक नैतिकताका पक्षधर अल्डो लियोपोल्डको मान्यता र स्व-स्फूर्ति अविकसित चेतनालाई मान्यता दिने तथा नाजीवादी राष्ट्रिय समाजवादको पुर्पक्ष गर्ने हाइडेंगरीय चिन्तनले काम गरेको उल्लेख गर्नेन् । भद्राई (२०७०, पृ.८१) प्रकृति र साहित्यको सम्बन्ध तथा पर्यावरणीय अध्ययन, प्रकृतिको इतिहास, वातावरण अध्ययन तथा यसले मानवजीवन एवम् पृथ्वीमा परेको प्रभावजस्ता अध्ययनमा आधारित समालोचना नै पर्यावरणीय समालोचना रहेको उल्लेख गर्नेन् ।

३ वर्षपछि रसुवागढी नाकाबाट दुईतर्फी रूपमा मानिसको आवागमन खुला

मिटरब्याज पीडितहरूमाथिको प्रचण्ड नेतृत्वको गठबन्धन सरकारको घोर अमानवीय तथा गैरजिम्मेवारपूर्ण व्यवहारप्रति तीन कम्युनिस्ट पार्टीहरूको गम्भीर ध्यानाकर्षण

काठमाडौं। चीनले रसुवागढी नाकाबाट स्थलमार्ग हुँदै पर्यटक आवागमन खुला गरेको छ।

कोभिड-१९ महामारीका कारण नेपाल सरकारले ११ चैत २०७६ मा सबै अन्तर्राष्ट्रिय नाका बन्द गर्ने घोषणा गरेको चीनले तीन वर्षपछि मानव आवागमन खुला गरेको हो।

आज एक नेपाली टोली उक नाकाबाट चीन प्रवेश गरेसँगै आवागमन औपचारिक रूपमा खुला भएको नेपालका लागि चिनियाँ

राजदूत छेन सडले जानकारी दिएका छन्।

नाकाबाट चीन प्रवेश गरेको नेपाली टोलीलाई स्वागत गर्दै उले दुईतर्फी रूपमा मानिसको आवागमन खुलाले द्विपक्षीय सहयोग र जनताबीचको सम्बन्ध अझ गहिरो हुने उल्लेख गरेका छन्।

रसुवागढी नाका खुला भए पनि नेपाल चीनको दोस्रो ठूलो तातोपानी नाका भने स्थलमार्गको आवाजावतका खुला हुने टुंगो छैन।

महोत्तरी जिल्लाको वर्दिवासवाट १२ दिनको पैदलयात्रा पछि मिटरब्याज पीडितहरू हिजो काठमाण्डु आहपुगदा उनीहरूका समस्याको समाधान गर्न पहल गर्नुको साटो आन्दोलनकारीका लागि खाना तथा कपडाको सहयोग गर्न चाहनेहरूलाई सहयोग गर्न नदिने र आन्दोलनकारीलाई रातभर चिसो सडकमा भोकै सुल वाढ्य पार्ने प्रचण्ड नेतृत्वको गठबन्धन सरकारको घोर अमानवीय तथा गैरजिम्मेवारपूर्ण व्यवहारप्रति हामी तीन कम्युनिस्ट पार्टीहरूको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ। सर्वप्रथम, हामी सरकारको यस प्रकारको व्यवहारको तीव्र विरोध तथा भत्सना गर्दै मिटरब्याज पीडितहरूको आन्दोलनप्रति ऐक्यवद्धता जाहेर गर्दछौं।

केही वर्षयता नेपालमा स्थानीय सुदखोर, वैद्यक तथा लघुवित्तीय संस्थाहरूवाट मिटरब्याजी शोषण चक्रो गरी मौलाउदै आएको छ। नेपाल सरकार र पीडितहरूका बीचमा समस्या समाधानका लागि सम्झौताहरू पनि भएका छन्। तर समस्या समाधान हुनुको साटो अरु बलिभैदै गएको छ। यसका पछाडि संझौता गरेर पीडितहरूप्रति सहानुभूति रहेको देखाउने तर पीडितहरूलाई कार्बाही नगरी तिनको संरक्षण गर्ने नेपाल सरकारको दैध्य चित्रित जिम्मेवार छ। हामी यसको तीव्र विरोध गर्दै पीडितहरूलाई ऋण मुक्त गर्न, तिरेको बढी रकम फिर्ता गर्न र पीडितहरूलाई उचित कार्बाही गर्न जोडिदार माग गर्दछौं।

मिति : चैत्र १४, २०७९

प्रतिक

प्रवर्तका

नेकपा (क्रान्तिकारी माओवादी)

सुदर्शन

प्रवर्तका

नेकपा (वहुमत)

राम बहादुर बुढा

प्रवर्तका

नेकपा (मशाल)

उत्थानशील र समृद्ध मन्थली नगर
शिक्षित, स्वस्थ, व्यावसायिक शहर

मन्थली नगरपालिकाद्वारा नगरवासीहरूमा अपिल

- समयमै सम्पूर्ण खोप तालिका अनुसार लगाउँ।
- गर्भवती समयमा Protocol अनुसार आठपटक गर्भवती जाँच गराउँ।
- बच्चालाई न्यानो कपडाले छोपेर राखाउँ।
- जन्मेको ६ महिनासम्म पूर्ण रूपमा आमाको दूध मात्र खुवाउँ।
- बच्चा कम्तिमा २ वर्षको होउञ्जेल आमाको दूध खुवाउँ।
- बच्चा ६ महिना भएपश्चात सजिलै पाचन हुने पोषिलो थप खाना खुवाउँ।
- व्यक्तिगत सरसफाइमा ध्यान दिऊ।
- घर वरिपरि सफा राखाउँ।
- पिउने पानी सकेसम्म उमालेर वा निर्मलीकरण गरेर मात्र पिउने बानी गराउँ।
- स्वास्थ्यसम्बन्धी कुनै पनि समस्या रहेमा आ-आफ्नो वार्डमा रहेको स्वास्थ्य संस्थासँग आवश्यक छलफल तथा स्वास्थ्य जाँच गराउँ।

लव श्रेष्ठ
नगर प्रमुख

ईश्वरी बर्नेत
नगर उपप्रमुख

मन्थली नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मन्थली, रामेछाप

उत्थानशील र समृद्ध मन्थली नगर
शिक्षित, स्वस्थ, व्यावसायिक शहर

मन्थली नगरपालिकाद्वारा नगरवासीहरूमा अपिल

- मन्थली सुख्खा क्षेत्र भएको हुँदा आगजनीबाट बचाउँ/बचाउँ।
- जन्म, मृत्यु, बसाईसराई, विवाह, सम्बन्धिच्छेद जस्ता घटना ३५ दिनभित्र नै दर्ता गराउँ।
- राष्ट्रिय भवन संहिताको पूर्ण पालना गरी मापदण्ड अनुसार घर निर्माण गराउँ।
- बालश्रमको प्रयोग नगराउँ, हुन नदिअै।
- सडक अवरोध हुने गरी निर्माण सामग्री नराखाउँ।
- नदी तथा खोलामा फोहोरजन्य पदार्थ नफालौ।
- नगर सफा सुन्दर बनाउन आ-आफ्नो ठाउँबाट पहल गराउँ।
- अनुमति लिएर मात्र पसल व्यवसाय सञ्चालन गराउँ।
- नगरपालिकालाई बुझाउनुपर्ने कर, दस्तुर समयमा नै बुझाउ।
- सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण गराउँ।
- घर वरिपरि मूल्यवान वृक्ष रोपी आर्थिक लाभ आर्जन गराउँ।

लव श्रेष्ठ
नगर प्रमुख

मन्थली नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मन्थली, रामेछाप

चौमकालमा मोहनविक्रम सिंहसित मेरो सम्बन्ध

□ निर्मल लामा

नेकपा(चाम) का आम नात अन्तर्रसंघर्षलाई प्राथमिकता दिनु थियो । त्यस नीति अनुरूप पूर्वी तराईमा बाहेक देशका अन्य विभिन्न जिल्लाहरू खास गरिकन काठमाडौं उपत्यका भित्र तथा पश्चिम पहाडी जिल्लाहरूमा जनसंघर्षहरू संचालन भए । त्यो जनसंघर्षको नीति चौथो महाधिवेशनको नयाँ जनवादी क्रान्तिको रणनीतिसँग मेल खाने कार्यनीति थियो । चौम बाहेक अन्य कम्प्युनिस्ट पार्टीहरू र नेपाली कांग्रेस पनि पंचायत विरोधी आन्दोलनमा क्रियाशील थिए । त्यही परिप्रेक्ष्यमा टंकप्रसाद आचार्यले सम्पूर्ण प्रति बन्धित राजनीतिक पार्टीहरूलाई छलफलको निमित्त अर्थात् वार्ताको निमित्त एकै ठाउँमा भेला हुन आह्वान गरे । टंक प्रसादको निमित्तो सबै पार्टीलाई गयो । तर हाम्रो पार्टीलाई निमित्तो आएन । सबै पार्टीका प्रतिनिधिहरू भेला हुने कार्यक्रममा पंचायतको विरोधमा के कसो गर्ने भन्नेबारेमा निश्चय पनि बहस छलफल हुन्छ । त्यसैले त्यस्तो ठाउँमा पार्टीको नीति प्रस्तुत गर्न हामी पनि जानुपर्छ भन्ने विचार मैले पार्टीमा राखें । तर क. मोहनविक्रम सिंहले भेलामा जानुहुन भनेर अड्डी लिनुभयो । पार्टी केन्द्रमा भएको छलफलमा अधिकांश साथीहरूले जानुपर्छ भन्ने मत तर्क राख्नु भयो । साथीहरूको तर्कलाई क. मोहनविक्रमले कादू सक्नु भएन । उहाँले जानुहुन भने आफ्नो मतको औचित्य पनि साथीहरू सामु देखाउन सक्नु भएन ।

अवस्थामा प्राथमिक संघर्षको रूप हो र व्यापक संयुक्त मोर्चा आजको आवश्यकता हो भने कुरामा अडिए जुन क. मोहनविक्रम स्वयंले नै पेश गर्नुभएको थियो । उहाँलाई हिजोको आफ्नै मान्यतामा अडिन अप्द्यारो भयो । उहाँले विस्तारै त्यो अडान छाइन थाल्नुभयो । मोहनविक्रम सिंहले भन थाल्नु भयो । नेपाली कांग्रेस अथवा अर पार्टीहरूका कार्यकर्तासँग संयुक्त मोर्चा हुन सक्छ तर नेतृत्वहरूसँग होइन । नेतृत्व दलाल र गद्दारको कार्यकर्ता इमान्दर भन्ने जस्ता उट्पटडक कुरा ल्याउन थाल्नुभयो । यी सबै कुराको छिनोफानो गर्नको लागि पार्टीको विस्तारित बैठक बस्यो । त्यो विस्तारिक बैठक भारतको अयोध्या शहरमा बसेको थियो । त्यातिखेरसम्म संयुक्त मोर्चाको सवालमा यस्ति व्यापक रूपमा बहस छलफल चलिसकेको थियो, त्यसबाट पार्टीमा नेपाली कांग्रेससँग पनि संयुक्त मोर्चा बनाउनुपर्छ भन्ने कुरामा बहुमत बन्न पुग्यो । यस्तो अवस्था देखेपछि क. मोहनविक्रमसिंहले सम्मेलनको बीचमै समय मागेर एउटा प्रस्ताव पेस गर्नुभयो । उहाँले प्रस्ताव राख्दै भन्नुभयो पार्टीको टेक (गुप्त) कमिटीले एउटायोजना बनाएको छ । त्यो योजना अनुसार ४०-५० जना कमरेडहरूलाई व्यवहारिक गुरिल्ला तालिम दिइन्छ । त्यो तालिम चाँडै शुरु हुँदैछ । अर्को कुरा त्यस सम्मेलनमा क. मोहन विक्रम सिंह मलाई अपमान गर्ने ढंगले पेस हुनुभयो । म आफ्नो तर्क पेस गर्दैथिए । संयुक्त मोर्चाको सवालमा भावनामा

अन्यथा उहाँले स्पष्टताका साथ के भनु भयो भने टक प्रसाद आचार्यले दरबारबाट तलव खान्छ । त्यो दरबारको दलाल हो । त्यसकारण उसले बोलाएको ठाउँमा जानुहुन् । टंकप्रसादलाई राजदरबारको दलाल हो भने आरोप लगाएपछि पार्टी केन्द्रको बैठकमा एक किसिमको सन्नाटा छायो । टंकप्रसाद राणाहरूले फाँसीको सजाय तोकेको मान्छे थिए । तर उनी एक बाहुन भएको नाताले बँचेका व्यक्ति थिए त्यसपछि पनि उनले लगातार नेपाल प्रजा परिषद्को अध्यक्ष भएर प्रजातन्त्रको लागि लडेका थिए । हो एकपटक उनी सरकारमा गए र प्रधानमन्त्री पनि बने । तर प्रधानमन्त्री पदबाट मुक्त भैसकेपछि पनि उनी गरिब नै थिए । त्यसैले गर्दा राजदरबारले उनलाई केही मद्दत गरेको थियो । मैले सुने अनुसार टंकप्रसादलाई दरबारले महिनाको १५ सय रुपियाँ दिन्थ्यो । त्यो रकम लुकाएर दिएको थिएन । त्यसैगरी गोप्य तरिकाले सिआइडी काम गर्नको लागि पनि दिइएको थिएन । त्यो रकम एक किसिमको सहयोगको रूपमा पेसन जस्तै थियो । त्यसकारण टंकप्रसाद आचार्यले बोलाएको ठाउँमा जानुहुन भने कुरा थिएन । तर क. मोहनविक्रम सिंहको अझौले गर्दा हामी टंकप्रसादले बोलाएको ठाउँमा जान सकेनौ । यो जनमतसंग्रह भन्दा अगाडिको घटना हो । टंकप्रसाद आचार्यले बोलाएको ठाउँमा जानेकी नजाने भने सवालको बहस त्यतिकै दुर्गणेन । यो बहसले पार्टीभित्र संयुक्त मोर्चाको स्वरूप के हुनुपछि भने बहसलाई जन्मायो । जेलमा छँदा क. मोहनविक्रमसँग धैरै लामो बहसपछि हामीले नेपाली कांग्रेस दलाल तथा नोकशाही पुँजीपति वर्ग र सामन्तवर्गको प्रतिनिधित्व गर्ने पार्टी भएको कारणले गर्दा ऊसँग हाम्रो कुनै किसिमको संयुक्त मोर्चा हुँदैन भने अवधारणा बनाएका थियो । तर पंचायती व्यवस्थाको विरुद्धमा लगातारको संघर्षले के चिज सावित गरीदियो भने पंचायती व्यवस्थालाई सिध्याउनको निमित र राजदरबारको बगेर कुराहरू राखिनु हुन, फलानासँग संयुक्त मोर्चा हुन्छ र फलानासँग हुन्न भनेर अहिले नै किटेर भन्न हुन् । के को निमित संयुक्त मोर्चा बनाउने हो त्यस सवालमा प्रष्ट हुनुपर्छ । त्यो हो पंचायत कसरी खतम पार्ने राजदरबारदमा भएको राजनैतिक शक्ति खोसेर कसरी जनताको हातमा दिने यसको निमित व्यापक नीति लिइनु पर्छ । जोसँग पनि संयुक्त मोर्चा बनाउन सकिन्छ ।

क. मोहनविक्रम सिंहले बीचमा जुरुक्क उठेर मलाई प्रश्न गर्नुभयो के तपाई नेपाली कांग्रेससँग संयुक्त मोर्चा बनाउने कुरा गर्दै हुनुहुन्छ ? हो संयुक्त मोर्चा बनाउनुपर्छ ? मैले जवाफ दिएँ । ल हेर । उहाँ नेपाली कांग्रेससँग जस्तो शक्तिसँग संयुक्त मोर्चा बनाउने कुरा गर्नुहुन्छ । मलाई गिज्जाउने पाराले उहाँले बोल्नुभयो । बहस दुंगो नलागेपछि मतदान भयो । तर उहाँले गुरिल्ला तालिम दिने कुरा गरेर हाउसलाई आफ्नो पक्षमा आकर्षित गर्नुका साथै नेपाली कांग्रेससँग संयुक्त मोर्चा बनाउनुपर्छ भने भनेर मप्रति साथीहरूमा धृणा जागाउने जुन काम गर्नुभयो । त्यसको केही साथीहरूलाई आप्रभाव पत्तो । मेरो मतले थेरै अन्तर्ले हार खानुपत्तो । जसले गर्दा क. मोहनविक्रम सिंहरहकै विचार अनुसार पार्टीले संयुक्त मोर्चाको नीति बनाउने भयो । अर्थात नेपाली कांग्रेसका कार्यकर्तासँग संयुक्त मोर्चा बनाउन तर नेतृत्वसँग बनाउन नहुने नीति बन्यो । यसैबीच पार्टीभित्रको संघर्षको क्रममा मैले पंचायत निर्वाचनको उपयोग गर्नुपर्छ भनेर जब प्रस्ताव राखें पार्टी केन्द्रीय कमिटीमा एउटा विस्फोट भयो । सबैजना स्तब्ध भए । करिब ४-५ मिनेटसम्म कोही बोलेनन् । त्यसपछि बहस शुरु भयो । मलाई करैसेरे पंचायती मन्त्री हुने भयो भने करैसेरे पञ्च हुने भयो भने करैसेरे संशोधनवादी भयो भने त करैसेरे गदारी गच्छो भने सबैले मलाई गाली गरे । यही क्रममा मोहनविक्रम सिंहले लामा सिआइडीको हो भन्नुभयो । त्यो केन्द्रीय कमिटीको औपचारिक बैठक थियो ।

हातबाट सत्ता खोस्को नेपाली कांग्रेसँग संयुक्त मोर्चा नगरिकन सम्भव छैन । त्यसैले नेपाली कांग्रेसँग संयुक्त मोर्चा बनाउनुपर्छ भन्ने टुङ्गोमा म पुगे यो कुरा मैले पार्टीमा राखे । तर क.मोहनविक्रम सिंहले मेरो त्यो विचारको घोर घमासान विरोध गर्नुभयो ।

यो कुरा त्यसबेलाको पार्टी बाहेको पार्टीलाई भएको

दस्तावज सकुलरहस्य खाजर बस्थु उहाल प्रमाणित गर्न सक्नु भएछ
हेरेमा प्रष्ठ थाहा हुन्छ । म पार्टीको भने तपाईंहरूले मलाई मारिदिनुहोस् ।
चौथो महाधिवेशनले पारित गरेको मूल सिआइडीलाई जिउँदो राष्ट्रु हुन्, मैले

आपमो विचार राखें। सबैते भने जानु पर्दैन जानु पर्दैन। तपाईं बस्नुपूर्छ त्यसो भए म सिआइडी भएको प्रमाण पाउँ मैले भने। क. मोहनविक्रम सिंहले प्रमाण पेश गर्न थाल्नुभयो। उहाँले भनु भयो। मैले जति पनि क्रान्तिकारी नीतिहरू पेश गर्नु ती सबैको लामाले विरोध गर्छ। सिआइडी नभए किन विरोध गर्छ त? ठीक छ। यो प्रमाण नम्बर १ भयो। ल अब अर्को प्रमाण पेश गर्नुस भैले भने। छैन। त्यति नै हो, उहाँले भन्नुभयो। यत्तिकैमा क. जय गोविन्द साह र क. नरबहादुर कर्माचार्य दुई जना बुढाहरू जुरुक उठेर गई क. मोहनविक्रमलाई रिसले कुट्टन जानुभयो। हामीहरू सबैले उहाँहस्तलाई छेकेर क. मोहनविक्रमलाई कुट्टनबाट रोक्यौं। यो घटना भारतको गोरखपुरको गोरखपुर मन्दिरको धर्मशालामा भएको थियो। धर्मशालामा हामीहरू अलि मिलेर बढी समयसम्म बन्ने गर्थ्यै। महन्थहरू हामीहस्तलाई मन पराउँदैनथे। जोगीहरू पनि हामीलाई मन पराउँदैथे। हामीबीच चर्काचर्की भएपछि त्यहाँ निकै नै हल्लाखल्ली भएछ। त्यत्तिकैमा क. चित्रबहादुर केसी जोगी आयो भनेर कराउनुभयो। सबै शान्त भए। सबैलाई अब जोगीले हामीलाई त्यहाँबाट निकाली दिन्छ भन्ने लायो। तर जोगी आएर एक फन्को धुमेर हामीलाई केही नभनी सुनुक फक्केर गयो। त्यसपछि क. मोहनविक्रम सिंह र मेरो बीच बोलचाल बन्द भयो। बैठक पनि चलेन। हामी एक अर्काबाट छुट्टिएर पनि गएनौं। उदेक लादो वातावरण सिर्जना भयो। सायद यो घटना २०३७ सालातिरको हो। हामीबीच बोलचाल बन्द भएपछि पाटीमा जहिले पनि तनावको रिथित सिर्जना हुन पुयो। केन्द्रीय कमिटीमा म एकलो हुन पुयो। मलाई कसैले साथ दिएनन्। मसँग अलग कुरा गर्दा अब पंचायतलाई सचै बहिष्कार गेरे मात्र हुँदैन भन्नेहरूले पनि बैठकमा बहिष्कारनै गर्नुपूर्छ भने।

पार्टीभित्र तलदेखि माथिसम्म पूरै मेरो विरुद्ध अभियान नै शुरु भयो। त्यही बेलामा पार्टीभित्र दुर्घटना भयो। क. मोहनविक्रम सिंह महामन्त्रीबाट हट्टनु भयो। र महामन्त्रीको पद मलाई चिङ्गा पत्यो। महामन्त्रीबाट हट्टनु भएपछि क. मोहनविक्रम सिंह दक्षिण भारतको मद्राससिंह गएर बस्नुभयो। उहाँले त्यही बसेर जिल्ला जिल्लाबाट साथीहस्तलाई त्यहाँ बोलाएर लामा कांग्रेसी हो, यो संशोधनवादी हो, यो पंचको मान्छे हो, यो राजदरबारको मान्छे हो, भनेर मेरो विरुद्ध अभियान नै थाल्नु भएछ। मद्रासमा क. मोहनविक्रम सिंहलाई (एमबी) बाट बोलाइएको थुप्रै साथीहस्त मध्ये कार्जीलाल वाइबा, चित्रबहादुर आले आदि पनि थिए। उनीहरू सबै मेरो विरोधी र क. मोहनविक्रमका भक्त भए। एमबीको कार्वाहीको अवधि सिद्धिनु दुई महिना अगाडि केन्द्रीय कमिटीको बैठकमा मैले दुईवटा प्रस्तावहरू राखें। ती प्रस्तावहरू थिए। एउटा महामन्त्रीबाट राजीनामा अर्को क. मोहनविक्रम सिंहलाई पार्टीमा भित्राउने। मेरो प्रस्ताव थियो। उहाँलाई कार्वाहीको अवधिमा दुई महिना मिनाहा गरौं। बैठकमा क. मोहनविक्रम सिंहको कार्वाहीको अवधिलाई दुई महिना छोट्याउने प्रस्ताव पास भयो। तर म महामन्त्री पदबाट हट्टने सबालमा सहमति हुन सकेन। क. किरण र क. आजादले हामी तपाईंका विरुद्ध विभिन्न आरोपहरू लगाउँदै छौं। तपाईंले राजीनामा दिने होइन बरु तपाईंलाई हामी कार्वाही गढाई भन्नुभयो। त्यसपछि मैले मेरो राजीनामाको प्रस्ताव फिर्ता लिएँ। अनि उनीहस्त भनेर विरुद्ध आरोपहरू ल्याउन थालैं।

बैठक भारतको गोरखपुरमा भएको थियो। क. आजाद र क. किरणले माविरुद्ध आठ दशवटा आरोपहरू पेश गरे। मैले ती आरोपहरू हेरिसकेपछि ती आरोपहरू आधारहीन भएको बताएँ। आरोपहरूमा गुटबन्दी गयो भन्ने थियो। मैले भने मैले कहाँ गुटबन्दी गरे? प्रमाण देखाउनुस तपाईंले पार्टीमा आफूखुशी गर्नु भएको छ। उनीहस्त भने-मैले त्यसको पनि प्रमाण खोजें, मैले भने कुन चाहिं काममा कहिले मैले आफू खुशी गरें। उनीहस्त ले कुनै

प्रमाण जुटाउन सकेन्न उनीहरूको माथिको अर्को आरोप थियो । मैले पार्टीको टेक कमिटी चलाउन सकिन । मैले भने खोई त मलाई त्यो कमिटी सुन्धेको ? क. मोहनविक्रम सिंहले आफू महामन्त्रीबाट हटाइनु हुँदा र त्यस ठाउँमा म आउँदा खोई त त्यो टेक कमिटी मलाई हस्तान्तरण गरेको ? उहाँसँग सोधा उहाँले मलाई त्यस कमिटीमा पश्चिममा चिव्रबहादुर केसी र पूर्वमा आजाद रहनु भएको बताउनु भएको थियो । तर त्यसबाबेरमा केसीलाई सोधा केही छैन भने । आजादलाई सोधा पनि केही छैन भने । अनि त्यस्तो अवस्थामा टेक कमिटी कसरी चल्छ । के तपाईंहरूले मैले छुटै टेक कमिटी बनाएन भन्नु भएको हो । मैले बनाएको भएतपाईंहरूलाई शाह पनि त दिन्ये होला नि । वास्तवमा क. मोहनविक्रम सिंहले टेक कमिटी मलाई नसुन्धने षडयन्त्र नै रच्यु भएको थियो । मलाई अर्को आरोप लगाइयो मैले काग्रेसीसँग चन्दा लिए रे ।

वास्तवमा घटना के थियो भने १०-१२ वर्ष पुराना २००७ सालतिर वा त्यस अगाडिदेखि परिचित साथीहरू गोरखपुर मैले उनीहरू सँग लजमा सँगै बसेर सँगै खाएको थिएँ । उनीहरूले मलाई चन्दा दिए मद्दत गरेका थिएँ । मैले त्यो कुरा तुरन्तै पार्टीमा रिपोर्ट पनि गरेको थिए । मैले रिपोर्ट नगरी लुकाएको भए । त्यो कुरा उनीहरूले थाहा पाउने कुरा नै थिएँ । उनीहरूले मलाई यस्ता बाहियात आरोपहरू लगाए । मैले ती कुनै पनि आरोपहरू मानिन्द भने । मैले त्यसो भनेपछि मेरो कुरालाई लिएर कसैले पनि जवाफ फर्काएन् । र त्यो मुद्दा त्यतिकै ढिसमिस भयो । मैले उनीहरूलाई भने तिमीहरूको नैतिकता भए तिमीहरूले राजीनामा दिनुपर्छ । तिमीहरूको सबै षडयन्त्र धुलोमा मिलेको छ । तर म तिमीहरू जस्तो नैतिकता नभएको मान्छे होइन । अब म महामन्त्रीबाट मात्रै होइन पोलिट्व्यूरो र केन्द्रीय समितिबाट पनि राजीनामा दिन्छु । उनीहरूले भने कहाँ त्यस्तो पनि हुन्छ र ? तिमीहरूले मान या नमान म त राजीनामा दिन्छु, मैले स्पष्टताका साथ भने । बैठकमा क. जयगोविन्द साहलगायत बहुमत साथीहरूले मैले राजीनामा दिनहुँदैन भनेर जोड दिए । मैले राजीनामा दिने कुरामा अड्डी लिए । सबैको अनुहार साहै अँध्यारो भयो । उनीहरू सबैले भने अब पार्टी बिप्रिन्छ । मैले भने म यस्तो महामन्त्री भए बस्दीन । हतियार, टेक, खास केन्द्रीय काम आदि सारा मबाट लुकाउनुकासाथै देशका जिल्ला जिल्लालाभाट साथीहरू इण्डियामा बोलाई मेरो विरुद्ध अनगिल प्रचार गरिंदा पनि पार्टी चुप छ ।

यस्तो पार्टीमा म कसरी बस्ने तर क. जयगोविन्द साह लगायत अन्य साथीहरू थैरै नै कराए पछि केन्द्रीय कमिटीसम्मा बस्न राजी भएँ । म जिएस (जनरल सेक्रेटरी) बाट हटेपछि त्यस पदमा क. शेरासिंह अर्थात् क. भक्तबहादुर श्रेष्ठ रहनुभयो । (नरबहादुर कर्माचार्यको) अनुसार २०३९ सालमा (चौम) भित्र सात सालको मूल्यांकनको प्रश्न पुष्पलालको सवाल, संयुक्त मोर्चा, प्रमुख अन्तर्राष्ट्रीय लगायतका विषयमा तीव्र अन्तरसंघर्ष चलेको थियो । सोही ऋममा निर्मल लामालाई अनुशासनको कार्बाही गर्ने षडयन्त्र हुन थालेपछि निर्मल लामाले राजीनामा दिएका थिए । बैठक सकिएपछि अरु बेला जस्तै म आलेजीसँग बाहिर भट्टीमा रक्सी खान गएँ । गोरखपुरमा पसलमा रक्सी किन्न पाइँदैनयो । रक्सी पाउन भट्टी मै जानु पथ्यो । हामी त्यसरी जाने कुरा अरु केहीलाई थाहा थियो । सबैलाई थाहा थिएन । थाहा हुनेहरूले पनि त्यस कुरामा बास्ता गईँदैन्ये । भट्टीमा पुोपछि आलेजीले भनुभयो । अब त तपाईं पार्टीमा काम गर्नु हुन क्या रे । कसले भन्यो यो मैले प्रश्न गरें । होइन तपाईं अब सक्रिय हुनुहो छैन भनेको हुँ उहाँले कुरा थपुभयो । यो तपाईं कसरी भन्नुहुन्छ । मैले अर्को प्रश्न गरें । जिएसबाट हटेपछि पनि काम गर्नु हुन्छ त ? उहाँले तर्क गर्नुभयो । जवाफमा मैले भने तपाईं केन्द्रीय कमिटीको अर्को बैठकमा हेर्नुहोला । त्यहाँ मैले आफूले गरेको कामहरूको रिपोर्ट पेश गर्नेछु । अर्थात्

तपाईंले म काम गर्नु कि गर्दैन भने कुरा थाहा पाउनुनेछ । मेरो कुबाबाट आलेजी अलि अचम्मा पर्नुभयो । गोरखपुरको त्यो बैठकपछि म काठमाडौं उपत्यकाको इन्चार्ज भएर आएँ । मैले तुरन्त उपत्यका कमिटी तथा जिल्ला कमिटीका बैठकहरू ढाँकै । साथीहरूलाई क्रियाशील बनाएँ । त्यसबेला पार्टीको मुल समस्या अर्थात् जुटाउन थियो । चन्दा उठाउन थियो । किनकि त्यसैबाट हेर्डक्वाटर थानुपर्यो । ६ महिना कमसेकम ५-६ हजार रुपीयां हेर्डक्वाटरमा पठाउन पर्यो ।

मैले आफुलाई केही नभएको जस्तो गरी भूमिगत भइ सक्रियतापूर्वक काम गरे । उपत्यकामा साथीहरूले प्रश्नहरू गरें, जिएस किन छाडेको ? नछाडेको भए हुँदैन थियो र ? मैले भने अर कुरा पछि गरैना, अहिले काम नै गरैन् । निनु (निरन्जन चापागाई) र काइलाबा (देवेन्द्रलाल श्रेष्ठ) पनि म सँगै उपत्यका कमिटीमा हुँदून्थ्यो । ६ महिना पछि मैले पार्टी कामको रिपोर्ट लेखे । र म क्षेत्रीय व्यूरोमा पेश गरे । त्यसपछि त्यस क्षेत्रीय व्यूरोको रिपोर्ट बन्न्यो । त्यस रिपोर्टमा कार्यकर्ता प्रशिक्षणका कार्यक्रमहरू सानातना संघर्षका कामहरू र पार्टी क्रमशः विस्तार हुँदैगएको कुरा उल्लेख थियो । त्यसैगरी मैले रिपोर्टको साथमा ५-७ हजार चन्दा पनि संकलन गराए । रिपोर्ट र चन्दा दुवै केन्द्रीय कार्यालय अर्थात् हेर्डक्वाटरमा गएर नहाँ महामन्त्री क. भक्तबहादुर श्रेष्ठलाई बुझाएँ । क. मोहनविक्रम सिंह कारवाहीबाट फर्केर केन्द्रीय कमिटीमा आइसक्नु भएको थियो । म हेर्डक्वाटरमा पुगिसकेपछि केन्द्रीय कमिटीको बैठक शुरु गरियो बैठकमा सबैले आ-आज्ञा कामको रिपोर्ट पेश गर्ने कार्यक्रम थियो । प्रत्येकले क्रमशः पेश गर्दै जाने क्रममा मेरो पालो आयो । मैले त्यतिखेर आलेजीको अनुहार हेरै । उहाँ मुसुक कहाँसु भयो । र, जिल्ला पर्नुभयो । रिपोर्ट पेश गर्ने क्रममा मैले भने मेरो रिपोर्ट छैन । मसँग क्षेत्रीय व्यूरोको अन्तर्गत भएका विभिन्न कामहरू जस्तो कि विभिन्न कमिटी, क्षेत्रीय व्यूरोको रिपोर्ट छ । त्यसैले क्षेत्रीय व्यूरोको रिपोर्ट महामन्त्रीबाट पढी पाउँ । क्षेत्रीय व्यूरोको रिपोर्ट फुलस्केपमा पाँचपेज थियो । त्यसमा क्षेत्रीय व्यूरो अन्तर्गत भएका विभिन्न कामहरू जस्तैकी विभिन्न कामहरूको बैठक, ती बैठकहरूले पास गरेका कार्यक्रमहरू आदिको विस्तृत विवरणहरू थियो । महामन्त्रीले ती सबै पढी सुनाउनु भयो । सबैको रिपोर्ट पेश गर्ने काम सकिइसकेपछि आलेजीलाई अलगै बोलाई मैले भने लौं हेर्नुहोस् । हेर्डक्वाटरको जिएसको, एमबीको र अरुहरूको रिपोर्टमा मैले जरि काम गरेको रिपोर्ट कसैमा छ त ? कसैको छैन आलेजीले भन्नुभयो ।

मैले त्यो रिपोर्ट त्यातिकै बनाएँ त्याएको होइन । त्यो रिपोर्ट त क्षेत्रीय व्यूरोले पास गरेको रिपोर्ट हो । क्षेत्रीय व्यूरोमा लाटागाँडाहरू त बसेका छैनन् नी मैले निर्धक भएर भने । आलेजीले मेरो कुरा पत्याउनुभयो । पार्टीभित्र म र एमबीजीको अन्तर्विरोध भनभन बढेर गयो र अन्त्यमा २०३९ सालमा पार्टी फुट्यो । पार्टी फुट्न लामा नफुटी भनेर मैले धैरै नै कोशिश गरें । त्यसबेला पार्टीको सम्मेलन बोलाइएको थियो । सम्मेलन बोलाएको त्यो ठाउँ सायद गोरखपुर थियो । सम्मेलनमा मेरो साथमा सर्वोत्तम डंगोल पनि गएका थिए । हामी त्यहाँ पुदा सम्मेलन शुरू गर्न लागिएको थियो । मैले हात जोडेर अनुरोध गरे केही दिन परिखुनुहोस् । साथीहरू चितवनमा भेला भैरहेका छन् । उनीहरूलाई आउ दिँ । उनीहरूलाई म त्यहाँ गएर लिएर आउँछु । नफुटौं बहुमत अल्पमत भएर काम गरौ भनेर तर उनीहरूले मानेन् । म र सर्वोत्तम साथै उपस्थित भएको त्यस सम्मेलनले पार्टी फुट्ने निर्णय गन्यो । सम्मेलनले म र जयगोविन्द साह लगायत पाँच जना केन्द्रीय ससदस्यहरूलाई कारवाही गेरे निस्कासन गन्यो । कारवाहीको घोषणा गरी सबैदा पनि म सम्मेलन हलभित्र नै रहिरहै । सर्वोत्तम पनि त्यातिकै बसिरहे । कारवाही भैसकेकोले हामीलाई बाहिर जा भन्नान् भनेर हामी चुप लागेर बसिरह्यै । तर हामीलाई कसैले पनि

बाहिर जा भनेन् । हामीलाई पार्टी सदस्यताबाट निस्कासन गरिएको थियो । त्यति मै सम्मेलन हलबाट हामीलाई बाहिर जा भनेर प्रत्यक्ष रूपमा कसैले भन्न सकेन । म उनीहरूको स्थानमा भएको भए मैले भन्ने । तपाईंलाई पार्टीले निस्काशन गरिसकेको छ । कृपया बाहिर जानुस् । उनीहरूले भन्न सकेन् । धोषणा भएको १०-१५ मिनेट भइसक्यो । हलभित्र गुनगुन हल्ला चल्यो । तर हामीहरूलाई कसैले पनि बाहिर जा भन्न सकेन । अनि म स्वाइ उठेर भने, तपाईंहरूसँग नैतिकता छैन । नैतिक बलै छैन । आँटै छैन । किनभने तपाईंहरूले सम्मेलन गलत र गलत निर्णय गर्नु भएको छ । निस्कासित भैसकेको मान्छेलाई सभाहलबाट बाहिर जा भन्न सक्युहन । भित्रभित्र तपाईंहरूमा डर पैदा भैरहेको छ । किनकि तपाईंहरूले आफ्नो स्वार्थको निमित्त पार्टी फुटाइहनु भएको छ । भैगो म आकै जान्छु ।

मैले त्यसो भनेपछि हलभरीमा सर्वोत्तम एक्लैले ताली लगायो । मोहनविक्रमहरू सबै द्वाल्ल परिरहे । सम्मेलनबाट फर्केर आइ हामी चितवनमा भेला भयो । त्यसबेला पनि म अलगै पार्टी गठन गर्ने पक्षमा थिइन । तर यथापडीका मुख्य साथीहरू छुट्टे पार्टी गठन गर्ने मनस्थितिमा पुनुभयो । उहाँहरू श्याम श्रेष्ठ, जयगोविन्द साह, दिलबहादुर श्रेष्ठ, नरबहादुर कमाचार्य, चित्रबहादुर आले आदि हुनुहुन्थ्यो । मैले पछिसम्म पनि भने, हामी त्यही बसौं । तल्ला कमिटीहरूमा बसौं । तल्ला कमिटीहरूमा बसी अनुशासनमा बसी काम गरौं । पार्टी फुटाउप काम छैन । साथीहरू मान्नु भएन । मैले फुटाउनु हुन भन्नुपारे मेरो पार्टीप्रतिको एउटा धारणाले काम गरेको थियो । म के धारणा राख्ये भने सानातिना मतभेदमा यसरी पार्टी फुटाउनु हुँदैहुँदैन । मेरो दिमागमा यो एउटा धधिमो चेतानाको रूपमा रहिरह्यो । पार्टी फुटाउन हुन भने मेरो भनाईको पछाडि अर्को पनि एउटा कुरा थियो । त्यो के भने पार्टीको महामन्त्रीत्व चलाउने मेरो स्वभाव हैन भने मेरो बलियो धारणा रहेको थियो । मेरो त पार्टीको नीतिलाई व्यवहारमा उतार्ने क्षमता छ । पार्टी नेतृत्वमा बसेर नीति निर्माण गर्नुपर्दछ । आफ्नो समर्थक विरोधी सबैसँग मिलेर काम गर्ने क्षमता हुनुपर्दछ । सबैसँग उतिकै मिलनसार हुनुपर्दछ । एकोकोरिनु हुँदैन यी सबै गुणहरू त ममा छैन । त्यसकारण म पहिला चौथो महाधिवेशन नफुटदासम्म करिब करिब त्यही अनुसार हामीहरूले काम गच्छौं । त्यसमा मलाई निकै सन्तोष पनि थियो । एमबी महामन्त्रीमा सन्तुष्ट थिएँ । म जति थिएँ त्यतिमा सन्तुष्टि थिएँ । अरु साथीहरू पनि त्यो संरचनामा सन्तुष्ट नै थिएँ । तर साथीहरूले त्यही पार्टीमा बिसरहन नमानेपछि हामीहरूले नयाँ पार्टी गठन गच्छौं । हामीले नयाँ पार्टी गठन गरेपछि मोहनविक्रमले पार्टीको नाम नेकपा (मशाल) राखे हामीहरूले पुग्यै नाम नेकपा (चौम) राख्यौं । पार्टी औपचारिक रूपमा २०४० सालमा फुटेको थियो । धेरै साथीहरूलाई पार्टीको पुरानै नाम राखिनुको कारण थाहा नहुन सकछ । त्यसको खास कारण के थियो भने पार्टीको चौथो महाधिवेशनमा पारित भएको मोहनविक्रमको मूल दस्तावेजमा उल्लेखित मूल नीतिलाई नै हामीले समातेर अधि बढ्दन खोजेका थियौं । अर्थात् एकातिर देशभक्त र जनतान्त्रिकहरूको तात्कालिक सरकार र अर्कोतार नयाँ जनवाद । त्यसैगरी तत्काल आन्दोलनको स्वरूप के भन्ने सवालमा जनसंघर्ष र व्यापक सञ्चुक्त मोर्चाको विकास भने थियो । त्यसैगरी जनसेनाको गठन गर्नु जरूरी छ भन्ने कुरा पनि थियो । चौथो महाधिवेशनको स्तावेजमा उल्लेखित यी मूल नीतिलाई आधार बनाई अगाडि बढ्दने कुरा तय भएकोले नै हामीहरूले पार्टीको नाम नेकपा (चौम) नै राख्यौं ।

(नोट : प्रस्तुत लेख निर्मल लामाको "सर्वहारा राजनीति" पुस्तकबाट लिइएको । यस पुस्तकको सम्पादन भोगीराज चार्मिनडले गरेका हुन् । प्रस्तुत लेखको प्रस्तुतिकरण टेक्हरी न्यौपानेको हो)

दुःखको तिरेति

● दीपक विश्वकर्मा ●

जाम, कहाँ जाम? गरुँ के गरुँ? फाटेको मनलाई सिलाउन सिलाड कति जानु? दाजुहरु तील कार्की जो अखिल भारतीय प्रवासी नेपाली सङ्घको अध्यक्ष हुनुहुन्थ्यो, रामप्रसाद खनाल, ईश्वरी खनाल, कुन्दन भट्टराईकहाँ कति बोझ बन्नु? कुनै समयको पार्टीसँगको नाताको कारणले साथीहरुलाई बारम्बार सताउन पनि उचित हुने कुरो भएन। एउटा हिन्दी उखान छ, मर्ता क्या नही कर्ता। अथवा नेपालीमा अर्को चर्चित सोही प्रकारको उखान छ- मर्तुभन्दा बौलाउन निको। मैले पनि मर्तुभन्दा बौलाउने नै विचार गर्न र बासंगसँगै बिहानदेखि बेलुकीसम्म धन ठोक्न थालैं।

न समाउने ढालो नत टेक्ने हाँगो, अन्ततः कान बुच्चै पारे मेरो हातमा बहिनीले राखिएको गहना बोकेर नइपो फर्किएँ म। दुकुने दाइले हामीलाई भाडामा उपलब्ध गराएको बासबस्ने टहरोमा पुदा भफ्पक्के सांझे परिसक्को थियो। त्यो रात गुवाहाटी बसेर दाजु बाबुराम खनाललाई बृतान्त सुनाएको भए पनि हुने हो। तर मनले पटक्कै मानेन। उहाँसँग अखिल भारतीय पूर्वोत्तर राज्य सम्मेलनको दौरानमा चिनजान भएको थियो। गुवाहाटीमा कुनै सरकारी कार्यालयमा उहाँको नोकरी थियो। बेलाबखत कृषि औजार कारखानाको उखर्माउलो लिएर गुवाहाटी जाँदा उहाँको डेरामा पुगेर भात मारेर फर्किन्थे म।

डेरामा पुँग। बालाई खुट्टामा ढाँगे। बाले छोरो दिल्लीबाट खाली हात आयो वा ऋणको भारी बोकेर आयो, कुनै सोधखोज गरेन्। छोरी ज्वाईहरुको खबर भने लिए। सन्चो बिसन्चो सोधे र “गर्गे भयो” मात्र भन्ने उद्गार व्यक्त गर्नुबाहेक छोरीज्वाईले के काम गर्छन्? कमाइ गर्छन् गर्दैन् आदि इत्यादि केही सोधेन्। पुग नुग पचासै वर्षको उमेरमा वा सामाजिक व्यवहार, पारिवारिक दायित्वबाट पूर्णतः विमुख भइसकेजस्तो लायो मलाई। उनको त्यस्तो किसिमको आदत बन्नुमा परिस्थितिजन्य कारणहरू पनि थिए। सामाजिक रूपमा अपहेतित समुदायमा पैदा हुनु, सामान्य साक्षरता समेत नहुनु, साथसहयोग र आडभरोसा दिन सक्ने दाजुभाइ छर्छिमेकी नहुनु, हुर्किएको, पढाइ गर्न भनेर घरबाट बिदा भएर हँडेको, कमाइमा लाइमेलो गर्ने उमेरको छोरो अर्काकी भर्भारउँदी छोरी बोकेर खसीया गरोहरुको देशमा आप्नै शरणमा धुम्पिन आउनु। बाका बिरक्तिका कारणहरू थिएहोलान् जस्तो लाग्छ। तर साइलो भाइले म कास्कीमा भूमिगत हुँदा जुन ऋणधन र घर लिलामीको बिरक्तपूर्ण चिठी मेरो नाममा पठाएको थियो, त्यसको कुनै चिन्तन मन बाले गरेजस्तो भान हामीलाई पटक्कै हुँदैन थियो। मेयालय पसेपछि बाले सबै कुरा बिरदै गइरहेका थिए। सुन्तला खेतीको नाममा लिएको कृषिको क्रन्ति र चुलिदै गएको ब्याज, तीज, दशैरीहरामा माने साहुसँग उधारोमा नयाँ लुगा किन्दा थिए गएको चक्रबर्ती ब्याजको चाड, घरमा एकली जहानको भरमा छोडिएका तीनचार जना भन्द्याडभुट्टु आदि विकारल विपद्धतिको उपलब्ध बाको गहना बोकेर निराकार भएको थियो। कमाइको गहना बोकेर निराकार भएको थियो। त्यसको उपलब्ध बाको गहना बोकेर निराकार भएको थियो। त्यसको उपलब्ध बाको गहना बोकेर निराकार भएको थियो।

अब के गर्ने? कहाँ जाने? मनमा जेजस्तो भित्री योजना भएता पनि पार्टीलाई दिएको दुई वर्षको सत्य बचन कसरी पालन गर्ने? असमय दाँत भेरेर उमेर नपुढै बुढो देखिँदै गएका बालाई कसरी घर फर्किउ? “जे जसरी हुँच, बालाई घर फर्किउने काम गरे दाइ, आमाले भाइवाही हुर्किउँदा साहै दुःख पाइँन” भने साइली बहिनीको बचनलाई कसरी पुरा गर्ने? बास्तवमा त्यो समय मेरो लागि आत्मदाहको अवस्था थियो। सबै कुरोले भरिपूर्ण हुँदूहुँदै छिनभरमा रितिन गएको अवस्था जो थियो मेरो। बोर्डिङ स्कूलको पढाइ, स्कूलरेखि कलेजसम्मको छात्रवृत्तिमार्फत जोहो हुने खर्च, शिक्षाशास्त्र सङ्कायमा भर्ना भएकाले प्रोत्साहन स्वरूप पीयन क्याम्पसले दिने प्रतिवर्षको दुई हजार रुपैयाँ, युनाइटेड मिसन दु नेपालजस्तो अन्तर्राष्ट्रीय संस्थाको साथ र सहयोग, त्यस संस्थामार्फत प्राप्त हुने प्रतिमहिना रु. पाँचसय, जो सो समयमा पोखरेली कासको गहना बोकेर फर्किएको म नाथेले सुनाउनु पर्ने कुरो पो के थियो र?

सोमर्शमार्को सातुको कथामा परिणत हुन पुगे मेरा सबका सब

सपनाहरू। फेरि उही दैनिकी सुरु भयो हाम्मो। एकाबिहानै उद्धु, अनिताजीले काँचो माटोले संघार लिपु, बा उठेर हातमुख धोइवोरी आसनको स्याहारसंहार गर्नु, अनिताजीले नास्तापानी बनाउन र सो काममा उहाँलाई सहयोग गर्नुस्ताता शास्त्र दैनिकी सुरु भए मेरा। बिहान बेलुकी खाना पकाउन चाहिने दाउराको जोहो गर्ने नाममा आसनको पारी सिधै खडा भएको पहाडको टाकुरामा चढनु र सुकेका बाँसका घारा लातेरे ल्याउनु मेरो जुन नियमित आकस्मिकता थियो, त्यसको समयसारिणी पनि पुनः सुरु भयो। समय मिल्दा वा समय निकालै दिल्लीको यात्राको उपलब्धी बिहान कहाँलाई नदियोका सबै दाजुभाइरुलाई सुनाउन जो बाँकी थियो, त्यसलाई रिठो नवाराएर सुनाएँ र मनलाई हल्का बनाउने काम भने गर्नै मैले।

मेयालयमा अधिकांश ठाँकाका नामहरू उम्बाट सुरु हुने गर्दछ। उम्लङ्ग, उमसिङ्ग आदि यसका उदाहरणहरू हुन्। यो निकै पुरानो कहाँमीको पारो हो। आसाम मेयालय छोडेको पनि तीन दशक पुग्न थालेकाले करितपय कुराहरू सम्भन्नाको पेटारोबाट ओझेल पर्दैछन्। म पहिलोपटक बालाई खोज्ने नाममा नदियो पुदा उनको आसन तथा बसोवास मकैबारीमा थियो। त्यस ठाँकामा नेपालीहरूको घना बसोवास थियो। नेपालीहरूले मकैको गर्ने गर्नेभएको कारणले सायद सो ठाँकाको नाम नेपालीहरूले नै मकैबारी राखे। मकैबारीमा रहेको बाको आसन भने खुब चल्यो। तर राजमार्गको छेउँमा बाँसको कटेराले बारेको त्यो भोपडीमा मलाई पटक्कै बस्न मन नलानु आदि कारणले आसन र बासोबासलाई नदियोस्थित दुकुने दाइको जग्मामा सारिएको थियो। राजमार्गभन्दा केही माथि टिलामा आसन भएको कारणले बटुवाहरुको अँखा त्यति पर्दैन थियो। सोही कारणले बाको आम्दानीमा भने निकै नै कमी आएको थियो।

जाम, कहाँ जाम? गरुँ के गरुँ? फाटेको मनलाई सिलाउन सिलाड कति जानु? दाजुहरु तील कार्की जो अखिल भारतीय प्रवासी नेपाली सङ्घको अध्यक्ष हुनुहुन्थ्यो, रामप्रसाद खनाल, ईश्वरी खनाल, कुन्दन भट्टराईकहाँ कति बोझ बन्नु? कुनै समयको पार्टीसँगको नाताको कारणले साथीहरुलाई बारम्बार सताउन पनि उचित हुने कुरो भएन। एउटा हिन्दी उखान छ, मर्ता क्या नही कर्ता। अथवा नेपालीमा अर्को चर्चित सोही प्रकारको उखान छ- मर्तुभन्दा बौलाउन निको। मैले पनि मर्तुभन्दा बौलाउने नै विचार गर्न र बासंगसँगै बिहानदेखि बेलुकीसम्म धन ठोक्न थालैं।

कविता कथा लेखनमा एउटा स्थान प्राप्त गरिसकेको अवस्था, तर सुदूरपूर्व मेयालयको नदियोमा बाको आसन, बाको एकलो ज्यानको घन मार्तुलको ठोकाइबाट दिनभरमा हुने सयपचास रुपैयाँको आम्दानी। २३/२४ वर्ष नकाटेका अल्लारे बेकामी हामी जोइपोइ! यिनै र यस्तै परिस्थितिको विकारल अवस्थाको कारणले होला मान्छेले आत्मदाहको बाटो रोजने। आफैले आफैलाई सिद्धायाउने र मुक्तिको मार्ग तय गर्ने।

रोकेर म ओर्लिएँ र ती खानीमा काम्पार्दै गरेका मान्छेलाई दाजुको साइनो लगाएर कुरो गर्न थालैं।

हाम्रा बाको नदियोमा आसन भएको। बाले दाउ, हसियाँ, बन्चरा बनाउन जानेको र म कोइलाको खोजीमा त्यहाँसम्म पुगेको कुरो खोलेपछि उनले पनि आफ्नो घर पूर्व भोजपुर तिर भएको, जात मैरे भएको र भोजपुरे खुकुरी बनाउन जानेको कुरो गर्वकासाथ खोले। अर्को एउटा अभागी जो सिपले खुकुरी बनाउन जानेको छ, तर परिस्थितिको बसमा पेरे दुङ्गाको खानीमा काम गरिएको हो, ती अभागी मान्छे मलाई मेरो काममा आउनेजस्तो लायो र प्रस्ताव राखिहालै- अहो! त्यसोभए मिलेर खुकुरी उत्पादन गरम दाइ। हाम्रो आसन छ। सबै औजार छन्। कमाइ गर्दै गर्न एपर्चि अरु औजार पनि जोलै।

भोजपुरे शिरूपाते खुकुरीको चमकसँग म फेरि रङ्गिएँ। मैले भूमिगत हुँदै माओको जिवनी पढेको मौका पाएँ। म्याविसम गोर्काको आमा उपचार अनेकोपटक पढेको थिएँ र पाखेलको क्रान्तिप्रतिको अटल विश्वासप्रति नतमस्तक भएको थिएँ। त्यसको खुकुरी बनाउन भएको र खोलेपछि उनले बाचा गरे। बेलुकी गोल कोइलाको भारी बोकेर दुकुने दाइको आगमना आइपुदा म कम्परमा शिरूपाते खुकुरी बोकेर आएको थिएँ।

एकाध दिनको सीमा तोकेका थिए उनले। उनले तय गरेको समयको त्यो सीमाले नेटो काट्यो। हप्ता दिन बित्यो। तर उनी आएनन्। मेरो शिरूपाते खुकुरीको चमकमा पनि खिया लायो र म कोइलाको भारी खोप उमसिडर्फ जाने छाँदिएँ।

उही पुनरै लयमा दैनिकी फेरियो। राम्रे कमाइ हुने मकैबारीको आरनलाई प्रतिष्ठाको विषय बनाएर त्याग गरियो। दाजुहरू रणबहादुर र मोति पाण्डेको नजिकै बास बन्ने मनसायले दुकुनेदाइको ठहरोमा बासबस्न आइयो। बाको एकलो ज्यानको घन ठोकाइबाट जङ्गार तर्न नसकिने महशुस गरी नागाच्यादर बुनेर मालामाल हुने साँचका साथ तान बुने किला ठोकियो र त्यही किलो ठोकेक्रममा घन र किलोको बीचमा बाँया हातको चौरआलालाई घन बजारेर चटनी बनाइयो। त्यो सपनाको खेती पनि सप्रिएन। आधुनिक कृषि औजार कारखानाको चक्रकरमा पेरेर एकडेड महिना बर

आलोपालो

क्रान्तिकारीहरू शासक बने

ज्यादै न्युन थिए।

सन् १९४९ को विजयपाली, कम्युनिस्ट क्रान्तिकारीहरू शासक बन पुगे। यस्तो नयाँ भूमिका र नयाँ सामाजिक परिवेशमा सिसीपीलाई युद्धको आवश्यकताले निर्देशित गरे जस्तो जनताका दुख अन्यायमा साथ दिने आफ्ना सदस्यहरूको पूर्व अभ्यासलाई कायम राख्ने कार्य त्यात सजिलो थिएन। शहर छिरीकोपछि विगतमा गाउँले परिवेशमा बढौदै र लडौदै आएका कम्युनिस्टहरूले भिन्ने संसार देखे। तिनीहरूले शौखिन पोसाक, पञ्च व्यञ्जन युक्त खानाको भव्य परिकार, चमिकला कार, विशेष खालका विद्यालय र शहरीयाधानाद्यहरूको सेवामा समर्पित किलानिकहरू देखे। स्वाभाविकरूपमा, तिनीहरू मध्ये कोही धनी शहरीयाको जीवनशैली देखेर लोभिन थाले। यस्तो नयाँ सामाजिक परिवेशमा धैरै दिग्नांक कम्युनिस्ट नेताका लागि गाउँले पत्नीहरू जस्तै गाउँका गरिब जनताहरू समेत अनावश्यक ठहरीए। जसरी शहर पसेपछि धैरै कम्युनिस्ट नेताले गाउँले ईलाकाका आफ्ना अधिल्ला सहकारीहरूमा पारपायुक्ते गरे त्यसैगाँका कम्युनिस्ट पारी आफैले भने गाउँले ईलाकाका आफ्ना अधिल्ला सहकारीहरूमा पारपायुक्ते गर्ने।

यसो भन्दा कम्युनिस्ट क्रान्तिकारीबाट ग्रामिण गरिब जनता पटकै लाभान्वित भएनन् भने खोजेको होइन। कम्युनिस्टहरूद्वारा सन्चालित भूमिसुधार कार्यक्रममा सहभागी भएर तिनीहरूले जमिन, कृषि औजार, घर र फर्निचरहरू प्राप्त गरे। सामुहिक कृषि प्रणालीमा फार्म कम्युनिस्टहरूले उत्पादन वृद्धि गर्ने र राप्रो संगठन र संस्थाको निर्माणार्थका आपामीण बासिन्दाहरूको जीवनशैलीलाई उन्नत बानउने प्रयत्न गरे। तर शहरी जनसंख्याको तुलनामा किसानहरूको सार्वेक्षक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन ती प्रयासहरू प्रयाप्त भएनन्। शहरी बासिन्दाहरूको अगाडी चीनमा अझैपनि ग्रामीण बासिन्दा दोझो दर्जाका नागरिकका रूपमा स्थापित थिए। कम्युनिस्ट शासनमा पनि अझै प्रक्रियाका निर्माणार्थका आपामीण बासिन्दाहरूको जीवनशैलीलाई उन्नत बानउने प्रयत्न गरे। तर शहरी जनसंख्याको तुलनामा गाउँका मान्छेहरूको आय

सन् १९५३ मा एउटा परम्परावादी सामाजिक मुधारक ल्याङ्ग शुमिज्जले विरोध जनाउँदै भनेका थिए। किसानहरू नवौं नक्कमा थिए भने शहरी मजदुरहरू नवौं स्वर्गमा थिए। उसको विरोधले माओ त्येतुको पारो तर्ताईदियो र उनले लियान्नमाथि एउटा निर्देशी व्याङ्कावान प्रहार बाँकी ७ ऐस्मा

पर्यावरण...

तिम्बरलाई नियाले कार्य गर्छ। प्रामाणिक पाठहरूमा पर्यावरणीय जग्गामा पाइनुपर्छ भने दृष्टिकोण पर्यावरणीय समालोचनाले गरेको पाइन्छ। मानवकोन्ट्रित, पिंगसातात्त्वक, र दुँजीजीवी दृष्टिकोणपारी पर्यावरणीय समालोचनाले आलोचनामक दृष्टि राख्छ। यसले नारी, प्रकृति, अजेंव वस्तु र समग्र परिदृश्यप्रति दिनको व्यवहारलाई नियाले कार्य गर्दै र देखेछ।

पर्यावरणीय समालोचना फारिकली देखेन्छ।

सन् १९६० को सुरुवातिर जिमोमा राज्यले किसानबाट एक जीनको आठ सेन्टमा मकै, एक जीनको १० सेन्टमा गाउँ खिरद गर्दथ्यो भने अर्कोतर्फ किसानहरूले मलको लागि एक जीनको ८० सेन्ट र एउटा साखेलका लागि तीन युआन तिरुप्त वर्दथ्यो। जीमोका किसानहरू गाउँको उत्पादन गर्दथे तर विशेष चाडपर्वमा बाहेक उनीहरूलाई गाउँको रोटी खान पुदैनयो र अधिकांश समग्र परिदृश्यप्रति दिनको व्यवहारलाई भिन्ने संसार देखे। तिनीहरूले शौखिन पोसाक, पञ्च व्यञ्जन युक्त खानाको भव्य परिकार, चमिकला कार, विशेष खालका विद्यालय र शहरीयाधानाद्यहरूको सेवामा समर्पित किलानिकहरू देखे। स्वाभाविकरूपमा, तिनीहरू मध्ये कोही धनी शहरीयाको जीवनशैली देखेर लोभिन थाले। यस्तो नयाँ सामाजिक परिवेशमा धैरै दिग्नांक कम्युनिस्ट नेताका लागि गाउँले पत्नीहरू जस्तै गाउँका गरिब जनताहरू समेत अनावश्यक ठहरीए। जसरी शहर पसेपछि धैरै कम्युनिस्ट नेताले पत्नीहरूलाई आधार र नयाँ सामाजिक परिवेशमा धैरै दिग्नांक कम्युनिस्टहरूले भिन्ने संसार देखे। तिनीहरूले

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य महत्वपूर्ण विषयहरू भए पनि तिलाई हेने दृष्टिकोणहरू समान रेहेका छैन्। पर्यावरणीय समालोचनाले के हेने र के गर्ने भने विषयमा दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेका आउन लाई भएको पाइन्छ। उत्तराधिकारीका केन्द्रीय सोकोका विषयहरू भए पनि तिलाई हेने दृष्टिकोणहरू समान रेहेका छैन्। पर्यावरणीय समालोचनाले के हेने र के गर्ने भने विषयमा दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेका आउन लाई भएको पाइन्छ। उत्तराधिकारीका विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को विवरणीय यससँग सम्बन्धित अन्य अवधारणा, विचार र मूल्याङ्कन

प्रतिवेश र प्रक्रियाका नियन्त्रणले गर्ने विषयहरू भएको पाइन्छ।

पर्यावरणीय समालोचना को व